

Borisov O. G.

Lupenko A. M.

Odessa Ukrainian State Institute

Finance University of Finance and International Trade

FEATURES AND ACCOUNTING ESTIMATES INVENTORIES

Summary

The theoretical question of inventory accounting. The economic essence of the concept of «inventory». The principles underlying the accounting methods of inventory. The characteristic effective use of inventory.

Key words: inventory, inventories, valuation of inventory, methods of inventory accounting, FIFO method, the original documents.

УДК 657.411.8

Василенко Н. К.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ХЕДЖУВАННЯ

Розглянуто визначення, функції та класифікацію фінансових інструментів. Запропоновано класифікацію фінансових інструментів хеджування за видами діяльності: операційні, інвестиційні та фінансові інструменти хеджування.

Ключові слова: фінансові інструменти, похідні фінансові інструменти, хеджування, класифікація фінансових інструментів, функції фінансових інструментів.

Постановка проблеми. Наведена класифікація в П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [1] є аналогічною класифікації у МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [2]. Однак, на наш погляд, визначення фінансових інструментів з метою обліку як «контрактів», а також класифікація їх є недосконалими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «фінансові інструменти» є досить поширеним особливо у фінансовій сфері. Теоретичні аспекти функціонування ринку фінансових інструментів досліджувалися у працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема Бланка І.А., Примостки Л.О., Ходаківської В.П., В. Шелудько та ін. Однак залишається дискусійним питання тлумачення економічної сутності фінансових інструментів. Бланк І.А. [3] розглядає фінансові інструменти [financial instruments] як документи, що мають грошову вартість (або підтверджують рух грошових коштів), за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку. Автор [4] зазначає, що найважливішою ознакою фінансових інструментів є існування контрактного права або зобов'язання надати грошові кошти або обміняти на інший фінансовий актив.

Економічний словник [5] визначає фінансові інструменти як:

1) засоби, з допомогою яких діє фінансова сфера;

2) фінансові засоби, призначені для перерозподілу фінансових ресурсів (депозити, позики, цінні папери, страхові поліси тощо);

3) грошові документи;

4) об'єкти інвестування, що є різними видами фінансових зобов'язань (депозитні вклади, ощадні та інвестиційні сертифікати, акції, облигації тощо).

Сучасний економічний словник [6] розглядає фінансові інструменти як різні види ринкового продукту фінансової природи, цінні папери, грошові зобов'язання, валюта, ф'ючерси, опціони та ін.

Фінансові інструменти, за Ходаківською В.П.

[7], – це різноманітні фінансові документи, які обертаються на ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку.

Автори [8] вважають, що фінансові інструменти є специфічними не речовими активами, які представляють законні вимоги власників цих активів на отримання певного, як правило, грошового доходу в майбутньому. За допомогою фінансових інструментів здійснюється спрямування фінансових ресурсів від тих, хто має їх надлишок, тобто від інвесторів, до тих, хто потребує інвестицій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як зазначає автор [9], у вітчизняній практиці операції з первинними фінансовими інструментами здебільшого є традиційними видами діяльності. Їм присвячена значна кількість спеціальної літератури та практичних рекомендацій. Облік цих фінансових інструментів здійснюється за загальними правилами. Для більшої частини їх розроблені відповідні П(С)БО («Дебіторська заборгованість», «Зобов'язання», «Фінансові інвестиції», «Звіт про власний капітал» та ін.).

Однак щодо операцій з похідними фінансовими інструментами, то тут значно проблемнішою є ситуація з обліку, аналізу та відображення їх в звітності. Це зумовлено насамперед з новизною даної категорії, тобто відсутністю практичного досвіду операцій з похідними фінансовими інструментами, недосконалість нормативного регулювання.

Метою статті є обґрунтування функцій фінансових інструментів хеджування та їх класифікації з метою обліку та ефективного управління економічними ресурсами підприємства.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося раніше, визначення фінансових інструментів з метою обліку як «контрактів» є недосконалими. Так, не кожен фінансовий інструмент є контрактом, наприклад, грошові кошти. Крім того, вважаємо

недоцільним відносити до фінансових інструментів такі статті як поточну дебіторську заборгованість та поточні зобов'язання, не призначені для перепродажу. Дані «контракти» виникають як правило в результаті основної діяльності підприємства і є основними компонентами господарювання, оскільки діяльність без них є неможливою. Те саме стосується грошових коштів. Ми вважаємо, що наведені «фінансові інструменти» не відповідають суті призначення інструмента, оскільки фінансові інструменти слід вважати як комплекс методів, засобів і заходів захисту економічних ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових та ін.) підприємств. Застосування фінансових інструментів має на меті перетворення відповідної економічної ситуації на іншу, яка характеризується більш сприятливими властивостями.

Питання класифікації фінансових інструментів з метою бухгалтерського обліку, зокрема, висвітлено в багатьох наукових працях (рис. 1). Так, Примостка Л. [9, с. 49] класифікує їх за різними ознаками. Зокрема, залежно від предмета угоди фінансові інструменти поділяє на первинні та похідні. До первинних фінансових інструментів належать ті, предметом яких є грошові кошти (або їхні еквіваленти), зокрема кредиторська і дебіторська заборгованість, векселі, позики, акції, облигації, факторинг, форфейтинг, фінансова оренда та ін.

Похідні фінансові інструменти визначаються автором [9, с. 50] як контракти, що укладаються з метою перерозподілу фінансових ризиків і передбачають проведення у майбутньому певної операції (купівлі, продажу, обміну, емісії) з базовим інструментом, який є предметом угоди.

Механізм випуску й обігу похідних фінансових інструментів пов'язаний з купівлею-продажем певних фінансових та матеріальних активів. Ціни на похідні фінансові інструменти встановлюються залежно від цін базових інструментів. Базовими інструментами можуть бути як окремі види первинних фінансових інструментів (цінні папери, процентні ставки, іноземна валюта, товарні ресурси), так і самі деривативи. Основними похідними фінансовими інструментами вважаються ф'ючерсні, форвардні, опціонні угоди та свопи. Дані види деривативів відрізняються умовами здійснення, характеристиками і механізмом дії.

Одні зі строкових угод є обов'язковими до виконання, інші дають право виконати чи не виконати угоду. Одні орієнтовані на поставку активу, покладеного в основу угоди, інші практично ніколи не закінчуються реальною поставкою активу. Одні укладаються виключно на біржі, інші можуть бути як біржовими так і позабіржовими. Причому біржові строкові контракти передбачають дострокове і одностороннє припинення зобов'язань через укладення угоди, протилежної за напрямком операції відповідному строковому контракту [10, с. 90]. Заслугує з цього приводу порівняльний аналіз строкових угод, здійснений Примосткою Л.О. [11].

Залежно від форми організації торгівлі, всі інструменти хеджування можна розділити на біржові і позабіржові.

Позабіржові інструменти хеджування – це, в першу чергу, форвардні контракти і

товарні свопи. Операції цих типів полягають безпосередньо між контрагентами або за посередництва дйлера.

Біржові інструменти хеджування – це товарні ф'ючерси і опціони на них. Торгівля цими інструментами проводиться на спеціалізованих торгових майданчиках (біржах); істотним моментом при цьому є те, що однією із сторін в кожній операції купівлі-продажу є Розрахункова палата біржі, що гарантує виконання як продавцем, так і покупцем, своїх зобов'язань. Основною вимогою до біржових товарів є можливість їх стандартизації. До стандартизованих товарів відносяться, в першу чергу, нафта і нафтопродукти, газ, кольорові і дорогоцінні метали, а також продовольчі товари (зернові, м'ясо, цукор, какао і т. п.).

Тепер стисло перерахуємо основні переваги і недоліки біржових і позабіржових інструментів хеджування:

Позабіржові інструменти:

Переваги:

- максимально враховують вимоги конкретного клієнта на тип товару, розмір партії і умови постачання.

Недоліки:

- низька ліквідність – розірвання раніше укладеною операцією зв'язане, як правило, із значними матеріальними витратами;

- відносно високі накладні витрати;

- істотні обмеження на мінімальний розмір партії;

- складнощі пошуку контрагента;

- у разі укладення прямих обороток між продавцем і покупцем виникає ризик невиконання сторонами своїх зобов'язань.

Біржові інструменти:

Переваги:

- висока ліквідність ринку (позиція може бути відкрита і ліквідована у будь-який момент);

- висока надійність – контрагентом по кожній операції виступає розрахункова палата біржі;

- порівняно низькі накладні витрати на здійснення операції;

- доступність – за допомогою засобів телекомунікації торгівля на більшості бірж може вестися з будь-якої точки планети;

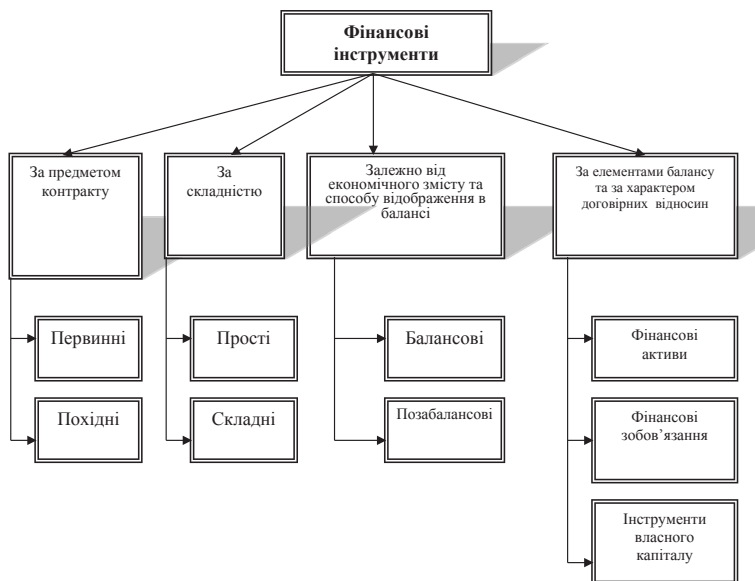

Рис. 1. Класифікація фінансових інструментів, наведена в економічній літературі

Недоліки:

- вельми жорсткі обмеження на тип товару, розміри партії, умови і термін постачання.

Форвардні контракти є позабіржовим інструментом, обов'язковими до виконання обома контрагентами. Для форвардних контрактів характерні реальні поставки базового активу. Однак існує можливість використання суми контракту як умовної величини для взаєморозрахунків між контрагентами. При цьому виплачується цінова різниця, що виникла внаслідок розбіжності форвардної та спотової цін базового інструмента, в результаті фактичного обміну валютами, грошовими коштами, цінними паперами не відбувається. Ф'ючерсні угоди укладаються виключно на біржах. Контрагентами виступають не продавець і покупець контракту, а продавець (покупець) і біржа або її клірингова палата, що виконує роль гаранта виконання ф'ючерсних угод, хоч особливості ф'ючерсних контрактів та механізм ф'ючерсної торгівлі дають можливість дострокового припинення зобов'язань шляхом укладення зворотної (офсетної) угоди. Автор [12] визначає такі позитивні характеристики ф'ючерсних контрактів: біржовий характер торгівлі, стандартні умови контрактів (крім ціни), гарантія клірингової палати виконання всіх контрактів, висока ліквідність, низька вартість укладення угоди, можливість, але не обов'язковість реальної поставки активу. З огляду на це, ф'ючерси мають перевагу перед форвардним контрактом і виступають одним з найпопулярніших фінансових інструментів хеджування.

Опціон на відміну від ф'ючерсної та форвардної угоди є угодою «несиметричною» [11, с. 90]. В той час коли ф'ючерсні та форвардні угоди є обов'язковими для виконання обома учасниками угоди, опціон дає власнику право виконати чи не виконати угоду, а для продавця є обов'язковим для виконання. Продавець опціону приймає на себе ризики, пов'язані з несприятливими ціновими змінами на ринку і за це отримує від покупця винагороду – премію (опціонну ціну). Однак операції продажу опціонів не слід розглядати як операції хеджування. Розрізняють опціони на право купівлі (*call option*) і на право продажу (*put option*). Опціони обмежують ризик покупця величиною опціонної премії, але не обмежують можливих прибутків в результаті реалізації

(виконання) опціонної угоди. Так, опціон *put* реалізовуватиметься у разі, якщо спотова ціна на базовий інструмент стане нижчою за ціну, визначену в опціоні. В іншому разі покупець опціону просто не скористається опціоном *put* і його витрати визначатимуться у розмірі опціонної премії, сплаченої при придбанні опціону. Аналогічно власник опціону *call* реалізує своє право у разі якщо спотова ціна на базовий інструмент стане вищою за ціну, визначену в опціоні. Саме через можливість вибору під час прийняття рішення про виконання опціону даний вид деривативів має важливі переваги над іншими фінансовими інструментами.

У країнах з розвиненим фінансовим ринком поширення набули також такі деривативи, як своп-контракти (угоди-заміни). Вони дають можливість здійснювати тимчасову заміну відкритої позиції в різних валютах між різними суб'єктами господарювання. Фактично своп полягає в зміні грошового потоку з одними характеристиками на грошовий потік з іншими характеристиками. Наприклад кредит у доларах можна замінити на кредит у євро, при цьому зобов'язуючись зробити зворотню операцію у майбутньому. Угоди-своп мають переважно довготерміновий характер і укладаються з метою усунення валютного або процентного ризику. Перевагами даних деривативів визначають низьку вартість порівняно з іншими інструментами хеджування, необмежений період дії, гнучкість цих деривативів та можливості створення нових деривативів на їх основі.

Таким чином, більшість похідних фінансових інструментів можуть бути інструментами хеджування, крім деяких видів опціонів. Останні можуть використовуватися з даною метою тільки у покупця або тоді, коли продаж одного опціону поєднується з придбання іншого. Крім того, згідно з МСФЗ товарні деривативи не є фінансовими інструментами, хоч норми МСФЗ щодо фінансових інструментів можуть застосовуватися і щодо товарних деривативів.

Залежно від економічного змісту та способу відображення в бухгалтерському обліку фінансові інструменти поділяють на балансові та позабалансові [9; 13; 14]. За елементами балансу чи за характером договірних відносин автори [13; 14] фінансові інструменти поділяють на фінансові активи, фінансові зобов'язання та інструменти власного капіталу.

За складністю автори [13; 14] поділяють на прості та складні фінансові інструменти. Складний фінансовий інструмент – фінансовий інструмент, що містить компонент фінансового зобов'язання і компонент інструмента власного капіталу. Прикладом складного фінансового інструменту є конвертовані облигації, які містять компонент зобов'язання (контрактна угода надати кошти або інші фінансові активи) та інструмент капіталу (право впродовж визначеного періоду конвертувати облигації у прості акції емітента).

Вважаю, що механізм формування фінансових інструментів підприємства з метою їх обліку доцільно розглядати окремо за видами діяльності – операційної, інвестиційної, фінансової. З метою підвищення аналітичності облікової інформації і пропонуємо класифікувати фінансові інструменти за видами діяль-

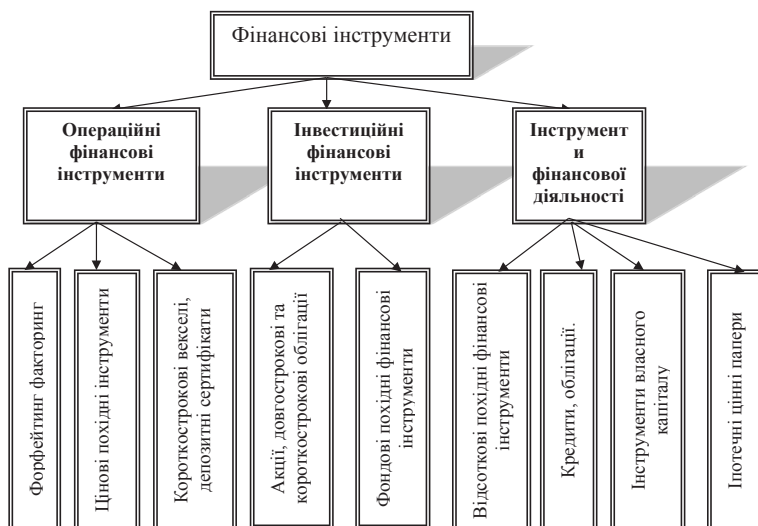

Рис. 2. Класифікація фінансових інструментів за видами діяльності

ності: операційні фінансові інструменти, інвестиційні фінансові інструменти та інструменти фінансової діяльності (рис. 2).

Домінуючу роль в функціонуванні підприємства, з точки зору участі в формуванні грошових потоків займає операційна діяльність. В основі формування зв'язаних з нею грошових потоків лежить операційний цикл підприємства, що включає процедуру виникнення та погашення дебіторської і кредиторської заборгованості, залучення необхідних матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. З врахуванням цього і описується процес використання відповідних фінансових інструментів (наприклад, фінансові інструменти з метою хеджування цінних ризиків, а також ризику ліквідності).

Механізм функціонування операційних фінансових інструментів може бути визначений наступним чином: джерелом поступлення грошових коштів є факт реалізації продукції. На досягнення цього результату і повинна бути направлена дія інструментів для максимізації вхідного грошового потоку шляхом зменшення періоду інкасації дебіторської заборгованості, уникнення ризику коливання цін та ін. Тобто операційні фінансові інструменти безпосередньо пов'язані із забезпеченням виробничої функції підприємства.

Грошові потоки відображають всю сукупність процесів, що протікають на підприємстві. Тобто в основі їх формування, крім операційної діяльності, закладені операції, пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю. При здійсненні інвестиційної діяльності виникають фінансові інструменти, пов'язані з початковим фінансуванням (довгострокові та поточні фінансові інвестиції, фінансовий лізинг та ін.). Можливості максимізації грошового потоку залежать від інвестиційної програми підприємства, успішності інвестиційних проектів їх фактичної дохідності. При цьому можливості формування інвестиційних фінансових інструментів визначаються ще на рівні оцінки та вибору проекту, який обумовлює значимість фінансового інструменту для управління грошовими потоками підприємства.

Фінансова діяльність підприємства також супроводжується дією фінансових інструментів, що полягає в залученні і виплаті кредитів, проведення операцій з власними акціями підприємства, виплата дивідендів. Виходячи з цього важливими факторами, що визначають механізм функціонування інструментів фінансової діяльності, є інвестиційна привабливість підприємства для зовнішніх інвесторів, кредитоспроможність, обсяги зовнішнього фінансування, терміни надання позик, необхідність їх фактичного погашення у визначений термін часу, рівень відсоткових ставок, дивідендна політика підприємства, ризик зниження вартості акціонерного капіталу та ін.

Наведені особливості функціонування фінансових інструментів різних видів діяльності дозволяють сформулювати функції фінансових інструментів:

- управління ліквідністю з метою для забезпечення платоспроможності, уникнення обезцінення грошових коштів під впливом інфляції, часу;

- управління дебіторською заборгованістю з метою прискорення її оборотності;

- управління банківським кредитуванням, що передбачає обґрунтування необхідного розміру кредитування, виду кредиту, умов погашення відсотків та ін.;

- залучення альтернативних форм фінансування (облігацій), в процесі якого обґрунтовується величина фінансування, номінал облігації, умови та порядок розміщення облігацій, рівень процентної ставки, періодичність виплати процентів за облігаціями, умови погашення облігацій;

- управління інвестиціями, що передбачає обґрунтування та вибір інвестиційного проекту, схем їх фінансування;

- формування дивідендної політики, в процесі якої обґрунтовуються форми дивідендних виплат і т. д.;

- уникнення цінних, відсоткових, валютних та інших ризиків.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» визначає інструмент хеджування як похідний фінансовий інструмент, фінансовий актив або фінансове зобов'язання, справедлива вартість яких і грошові потоки від яких, як очікується, компенсують зміни справедливої вартості або потоку грошових коштів об'єкта хеджування.

На мою думку, інструменти хеджування доцільно розглядати як операційні, інвестиційні чи фінансові інструменти хеджування в залежності від об'єкта хеджування (операційна, інвестиційна чи фінансова діяльність підприємства).

Висновки і пропозиції. Запропоновано механізм формування фінансових інструментів підприємства з метою їх обліку окремо за видами діяльності – операційної, інвестиційної, фінансової. З метою підвищення аналітичності облікової інформації і пропонуємо класифікувати фінансові інструменти за видами діяльності: операційні фінансові інструменти, інвестиційні фінансові інструменти та інструменти фінансової діяльності. Наведені особливості функціонування фінансових інструментів різних видів діяльності дозволили сформулювати функції фінансових інструментів, що дозволять теоретично обґрунтувати необхідність обліку операцій з фінансовими інструментами, в т.ч. операцій хеджування за видами діяльності, що забезпечить оперативне отримання обліково-аналітичної інформації з метою ефективного управління економічними ресурсами та їх захисту від можливих ризиків за видами економічної діяльності підприємства.

Операції хеджування мають обліковуватися за різними видами діяльності, а отже повинні розглядатися як різні об'єкти бухгалтерського обліку.

Список літератури:

1. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку № 13 «Фінансові інструменти»: затв. наказом МФУ від 30.11. 2001 р. № 559 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – С. 183-192. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти».
2. МСФЗ 39 (IAS) «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=394683&cat_id=393.
3. Бланк І. А. Словарь-справочник финансового менеджера / И. А. Бланк. – К. : Ельга-Н, Ника-Центр, 1998. – 480 с.
4. Бурденко І. М. Фінансові інструменти: особливості їх класифікації / І. М. Бурденко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4. – С. 24-31.

5. Алексєнко Л. М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок: (укр.-англ.-рос. тлумач. слов.) / Л.М. Алексєнко, В.М. Олексєнко, А. І. Юркевич. – К. : Максимум ; Тернопіль : Екон. думка, 2000. – 591 с.
6. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
7. Ходаківська В. п. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / В. п. Ходаківська, О. Д. Данілов. – Ірпінь : Акад. ДПС України, 2001. – 501 с.
8. Івасів Б.С., Комар В.В. Міжнародні ринки грошей і капіталів : навчально-методичний посібник. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 120 с.
9. Примостка Л. Фінансові інструменти і фінансові ризики: сутність, класифікація, аналіз // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 4. – С. 49.
10. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підручник / В. М. Шелудько – К. : Знання, 2006. – С. 90.
11. Примостка Л. О. Фінансові деривативи: аналітичні та облікові аспекти : монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2001. – 263 с.
12. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
13. Голов С. Ф. Фінансовий облік : підручник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко, І.Ю. Кравченко, Г. А. Ямборко – К. : Лібра, 2005. – 976 с.
14. Бурденко І. М. Методологічні аспекти бухгалтерського обліку хеджування / І. М. Бурденко // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. 116-121.

Василенко Н. К.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

КЛАССИФИКАЦИЯ ФИНАНСОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ ХЕДЖИРОВАНИЯ

Резюме

Рассмотрены определения, функции и классификация финансовых инструментов. Предложена классификация финансовых инструментов хеджирования по видам деятельности: операционные, инвестиционные и финансовые инструменты хеджирования.

Ключевые слова: финансовые инструменты, производные финансовые инструменты, хеджирование, классификация финансовых инструментов, функции финансовых инструментов.

Vasylenko N. K.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

HEDGING FINANCIAL INSTRUMENTS CLASSIFICATION

Summary

Financial instruments definition, functions and classification were considered. Hedging financial instruments classification by types of activities: operational, investment and financial hedging instruments were suggested.

Key words: financial instruments, derivatives, hedging, financial instruments classification, financial instruments functions.

УДК 657.471:640.432

Герасимова Н. С.

Харківський державний університет харчування і торгівлі

МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ГОТЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЗА СЕГМЕНТАМИ

Досліджено питання формування собівартості послуг за сегментами готельного підприємства. Розроблено алгоритм обліку та управління доходами і витратами основної діяльності готелів за центрами виникнення та видами послуг. Удосконалено схему кореспонденції рахунків з обліку доходів від реалізації готельних послуг та витрат операційної діяльності готельних підприємств. Розроблено робочий план рахунків для відображення процесу формування собівартості готельних послуг.

Ключові слова: доходи, витрати, готельна послуга, собівартість, бухгалтерський облік, підприємства готельного господарства, сегменти.

Постановка проблеми. У контексті поглиблення трансформаційних процесів і структурних зрушень перед економікою України стоять об'єктивні завдання щодо визначення напрямків і механізмів вирішення питань з ефективного функціонування підприємств сфери послуг. На даному етапі вітчизняним підприємствам готельного господарства притаманний екстенсивний шлях розвитку, в той час як декларується необхідність переходу до його інтенсивних складових. Такий шлях розви-

тку, навіть при певних змінах в даній сфері діяльності, не веде до істотного поліпшення результатів господарювання, відбувається лише пасивне реагування підприємств на поточні зміни в зовнішньому середовищі.

Стратегія розвитку підприємств готельного господарства має відповідати загальним перетворенням в національній економіці, гармонізувати вплив факторів внутрішнього й зовнішнього середовища та зв'язки між ними. Головною складовою